

Reményi Csaba

Szükségletek és lehetőségek között...

Az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság bemutatkozása

Az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet keretein belül működik, immár több mint kilenc éve. Azóta a gyermekvédelmi ellátórendszerben – az alap- és szakellátás területén egyaránt – fontos változások történtek, amelyek az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság munkáját is – természetesen – jelentősen meghatározták, befolyásolták. Az alábbiakban szeretném röviden bemutatni az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság célját, tevékenységét, és tapasztalatait a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében.

Feladataink a speciális szükségletű gyermekek ellátásában

Az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság – röviden OGYSZB – létrehozását a Gyermekvédelmi törvényt módosító 2003. évi IX. törvény rendelte el. Működését 2003. július 1-jén kezdte meg.

Az OGYSZB elsődleges feladata, hogy megvizsgálja a speciális ellátásra szoruló 12 év – indokolt esetben 10 év – feletti gyermekeket, akik átmeneti vagy tartós nevelésben élnek. A gyermekek a vizsgálat eredményétől függően az Emberi Erőforrások Minisztériuma által fenntartott speciális gyermekotthonokba kerülhetnek. Ők azok, akik szokványos gyermekotthoni körülmények között már nem nevelhetők.

A speciális szükséglet fogalmának tisztázása és pontosítása révén a diagnosztizálás a megyei szakértői bizottságok feladata. A megyei, illetve a fővárosi szakértői bizottság az OGYSZB-hez hasonlóan öt szakértőből álló testület. Elsődleges feladata a megyéből felterjesztett gyermekek speciális szükségletének megállapítása. Pszichológiai, pszichiátriai, gyógypedagógiai vizsgálatok keretében feltárja a gyermekek sajátos helyzetének előzményeit, majd elkészíti a szakvéleményeket, amelyekben javaslatot tesz a gyermekek elhelyezésére a megyei szakellátás keretében.

A bizottság a rendelkezésére álló pszichodiagnosztikai eszközök segítségével készíti el a szakvéleményét. Ha a megyei bizottság a speciális szükséglet súlyosságát olyan mértékűnek ítéli meg, hogy az a megyei ellátórendszer keretein belül már nem oldható meg – esetlegesen a megyei szakellátás hiátusai miatt –, akkor felterjeszti a gyermeket az OGYSZB vizsgálatára azzal a céllal, hogy számára a minisztérium valamelyik speciális gyermekotthonában való elhelyezése adjon új esélyt. A gyermekek gondozási helyének kijelölését a területileg illetékes gyámhivatal végzi, a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatok által készített gondozási, nevelési és elhelyezési terv figyelembevételével.

Az OGYSZB – a megkeresést követően – megvizsgálja a gyermeket, a vizsgálat alapján pedig szakvéleményt és elhelyezési javaslatot készít. Ebben kifejti, indokoltnak tartja-e a gyermek elhelyezését az Emberi Erőforrások Minisztériumának valamelyik gyermekotthonába (amelyek lányok esetében Esztergom, Rákospalota, fiúk esetében pedig Kalocsa, Zalaegerszeg vagy Fót lehetnek). Az OGYSZB ilyen értelmű javaslata alapján a gyámhivatal a gyermekek gondozási helyeként az Emberi Erőforrások Minisztériumának gyermekotthonát jelöli meg.

Amennyiben viszont az OGYSZB nem javasolja a gyermek számára a minisztériumi gyermekotthonban való elhelyezést, az OGYSZB javaslatának figyelembevételével a gyámhivatal jelöli ki a gondozási helyet.

Ugyanez az eljárás folyik akkor is, ha a nevelőszülőnél, vagy gyermekotthonban elhelyezett gyermek esetében merül fel a gondozási hely megváltoztatásának és az Emberi Erőforrások Minisztériuma gyermekotthonában történő elhelyezésnek a szükségessége.

A minisztérium gyermekotthonaiból történő elbocsátásokról a gyámhivatal – szintén az OGYSZB véleményének figyelembe vételével – dönt.

Az OGYSZB beutalása átlagosan két év időtartamra szól, indokolt esetben azonban ennél hosszabb vagy rövidebb időtartamra is tehet javaslatot, a gyermek aktuális személyiségállapotának és a számára szükséges terápiának megfelelően.

Az OGYSZB elhelyezési javaslata a szakértői vizsgálatok eredményei alapján egyeztető team-megbeszélésen születik meg. A gyermekek gondozási helyének megváltoztatása tárgyában a területileg illetékes gyámhivatal hozza meg a határozatot az OGYSZB javaslatának figyelembevételével.

Az OGYSZB tevékenységének része a vizsgálati anyagok archiválása, feldolgozása kapcsán a gyermekek személyiségfejlődését-korrekcióját elősegítő terápiás intervenciók és metodikák felkutatása. Az OSZGYB az összegyűlt adatok, megfigyelések anyagából szakmai műhelymunkákat, konferenciákat, kutatásokat, megbeszéléseket szervez, illetve, az azokon való részvétellel is támogatni, koordinálni, fejleszteni igyekszik a gyermekvédelem munkáját.

A speciális szükségletű gyermekek személyiségállapotának megítélésére, változásának detektálására alkalmas diagnosztikai protokoll kidolgozása, valamint ezek területi alkalmazásának elősegítése is az OGYSZB kitűzött célja.

A Gyermekvédelmi törvény 82. §. (7) bekezdésének megfelelően az OGYSZB öt tagból (szakértőből) és a vezetőből áll. A bizottság szakértői tagjai: gyermekpszichiáter, pszichológus, gyógypedagógus, gyermekorvos és szociális munkás.

Az OGYSZB tehát az a szakmai testület, amely olyan gyermekeket vizsgál – és készít probléma profiljukról keresztmetszeti képet –, akik a normál ellátási formák kereteibe már nem illeszthetők be, szükségleteik azon túlmutatnak. A 15/1998. (IV.30.) NM-rendelet 126. § meghatározása alapján a súlyos pszichés tüneteket, illetve súlyos disszociális tüneteket mutató, vagy pszichoaktív szerekkel küzdő gyermekek érintettek ebben a speciális szakellátási körben.

Működésünk körülményei

2003-as megalakulásától az OGYSZB vizsgálóállomása a főtí Károlyi István Gyermekközpont területén működött. 2011 februárjában költözött a jelenlegi vizsgálóhelyére, Budapestre, a Tüzér utca 42-be.

Az OGYSZB egy fő főállású alkalmazottal – vezető –, egy harminc órában foglalkoztatott munkatárssal – titkársági ügyvivő – és egy húsz órában foglalkoztatott adminisztrációs munkatárssal működik. A szakértők megbízási szerződések keretében végzik a tevékenységüket. Az OGYSZB vezetőjét és szakértő tagjait a miniszter nevezi ki, megbízatásuk öt évre szól.

2012 nyarától az OGYSZB szakértői teamje új tagokkal bővült, ennek eredményeképpen az eddigi heti egy – szerdai – vizsgálati nap helyett már hetente kétszer – szerdán és csütörtökön – történnek szakértői vizsgálatok. Ezzel a változással a vizsgálatra való várakozás idejét szeretnénk lecsökkenteni, illetve az egyre növekvő számú felkérésnek igyekszünk megfelelni. Az eddigiekben folytatott gyakorlat szerint a heti egy vizsgálati napra hét-nyolc gyermeket hívtunk be (szökések és egyéb akadályozó tényezők miatt ebből átlagosan öt-hat gyermek vizsgálatát tudtuk elvégezni), míg a heti két vizsgálati időponttal a behívható gyermekek száma tíz-tizenkettőre emelkedett.

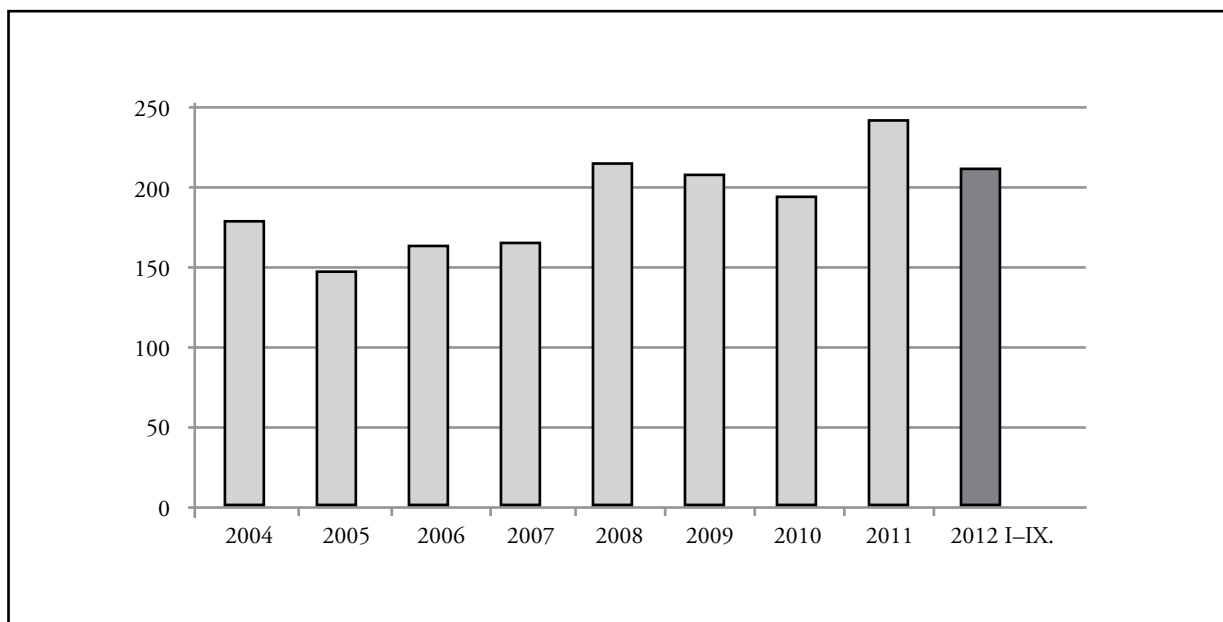
Az OGYSZB szakértői vizsgálatai meghatározott protokoll szerint zajlanak. A gyermek először egy gyermekorvosi vizsgálaton vesz részt, amely – a legtöbb esetben – egy általános fizikális vizsgálatot jelent. Ezután egy szociális munkás interjút készít vele, s ezt követően kerül sor a gyógypedagógiai, pszichiátriai és pszichológusi vizsgálatokra. Az OGYSZB által használt pszichodiagnosztikai eszközök: exploráció, rajztesztek, Szondi-, Rorschach-, Lüscher-tesztek.

Vizsgálataink tapasztalatai

Az OGYSZB munkájára, javaslataira, szakmai állásfoglalásaira egyre nagyobb igény mutatkozik, hiszen a vizsgálatra felterjesztett és ezzel együtt a szakértői vizsgálatra behívott gyermekek száma évről évre növekszik. Amíg például a 2009-es évben összesen 204 szakértői vizsgálatot végzett az OGYSZB, addig 2011-ben ez a szám már 238-ra nőtt, ami az OGYSZB eddigi működési ideje alatt a legmagasabb volt. A 2012. év eddig eltelt első kilenc hónapjában 263 vizsgálati felkérés érkezett az OGYSZB-hez, amelyből 208 szakértői vizsgálat már lezajlott.

1. ábra

A vizsgálatok számának alakulása, 2004 – 2012.

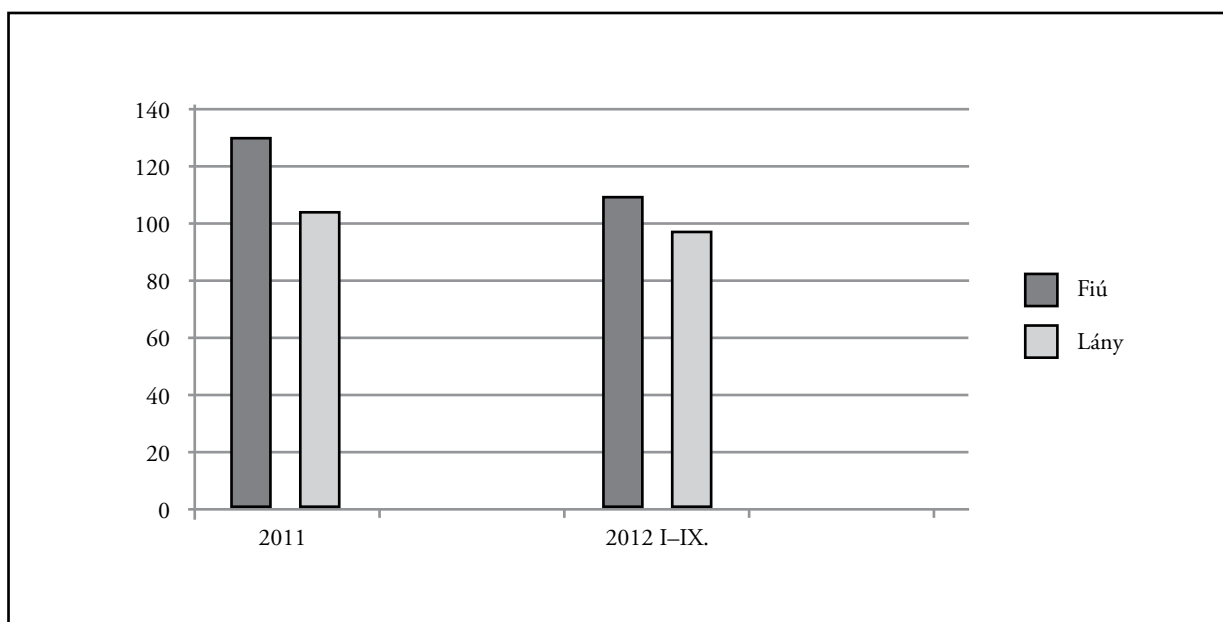

Az OGYSZB a 2011-es évben összesen 238 szakértői vizsgálatot végezett el. A bizottság vizsgálatainak nemek szerinti megoszlása 2011-ben 130

fiú, 108 lány. 2012. október 1-jéig 111 fiú és 97 lány szakértői vizsgálatára került sor.

2. ábra

A vizsgálatok számának alakulása nemek szerinti bontásban, 2011–2012.

A vizsgálatok alapján az OGYSZB 179 esetben állapította meg a gyermek speciális szükségletét felvételi kérelem, felülvizsgálat, két éven túli speciális szükséglet felülvizsgálata vagy kiengedő vizsgálatok keretében.

A vizsgált gyermekek számának megoszlása speciális szükségleteik jellege szerint, a 5/1988. (IV.30.) NM-rendelet 129/A. § (3) alapján:

- pszichés állapot miatt: 107
- pszichoaktív szerhasználat miatt: 40

- erőszakos cselekmény elkövetése miatt: 32.
- Az OGYSZB 2011-ben 326 gyermek részére küldött ki vizsgálati behívót. A behívott gyermekek közül 88 fő nem jelent meg a vizsgálati időpontban (47 lány, 41 fiú). A meg nem jelenés elsődleges oka a gyermek szökése volt.

Az OGYSZB 109 gyermek esetében (49 lány, 60 fiú) javasolta a valamely minisztériumi speciális gyermekotthonba történő elhelyezést.

1. táblázat

Elhelyezési javaslatok, 2011.

Intézmény	Elhelyezési javaslat (fő)
Esztergom	31
Rákospalota	18
Zalaegerszeg	19
Fót	19
Kalocsa	22
Összesen	109

A vizsgálati eredmények tapasztalatai alapján a felterjesztett gyermekek közül a speciális szükséglet mellett 86 esetben különböző különleges szükséglet is fennállt. A különleges szükségletek

jellegüket és súlyosságukat tekintve többfélék voltak, egyes gyermekeknél több diagnózis is megállapításra került.

2. táblázat

A felállított diagnózisok BNO 10 besorolás alapján

	Fiú	Lány	Összesen
Schiziform kórképek	3	1	4
Bipoláris affektív zavar	33	24	57
Személyiségzavarokhoz kötődő viselkedészavarok	22	31	53
Egyéb	3	0	3
Összesen	61	56	117

A különleges szükségletet jelző problémák közül a leggyakoribbak a pszichés rendellenességek voltak. 117 esetben – 61 fiú, 56 lány – állt fenn valamilyen pszichés probléma. Egy gyermek esetében több diagnózis felállítására is sor került.

A pszichiátriai kórképeken túlmenően más különleges szükséglettel (enyhe és középsúlyos értelmi fogyatékossgal, mentális retardációval, egészségügyi problémákkal) diagnosztizált gyermekek vizsgálatára is sor került. 43 esetben (27 fiú és 16 lány) álltak fenn ezek a különleges szükségletet jelző állapotok.

Tapasztalataink alapján megfigyelhető tendencia az, hogy a vizsgálatokon megjelenő gyermekek egyre későbbi életkorban kerülnek be a gyermekvédelem rendszerébe. 2011-ben az OGYSZB vizsgálatokon megjelent gyermekek átlagéletkora 14,1 év volt.

Az alapellátás a legtöbb esetben annyit tud tenni, hogy védelembe veszi az adott gyermeket, de a szakellátásba kerülve – adott esetben 14-15 évesen – már sokkal nagyobb problémát jelent a nevelése később a társadalomba integrálás szempontjából a gondozási helyek számára. Sok esetben már kriminalizálódnak, bűncselekményeket követnek el vagy prostituálódnak. Nagy kihívást jelent a lányok esetében, hogy egyes esetekben már terhesen kerülnek be vagy vissza a gondozási helyre. Az ő esetükben még kevesebb eszköz, lehetőség van a szakemberek kezében. Csakúgy, mint az addikt, szerfüggő fiatalok – főleg lányok – ellátási, kezelési lehetőségeit illetően.

Lehetőségeink – a gyermekek érdeke – az ellátórendszer korlátai

Az OGYSZB a szakértői vizsgálatok, a gyermeket kísérő szakemberrel folytatott konzultáció és a rendelkezésre álló előzményi anyagok alapján teszi meg a javaslatát. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az OGYSZB pusztán javaslatot tesz, amely nem kötelező érvényű, az illetékes gyámhivatal ettől eltérő határozatot is hozhat.

Az OGYSZB nincs könnyű helyzetben, amikor a vizsgálatra felterjesztett gyermekek személyiségállapotának és szükségleteinek leginkább megfelelő gondozási helyre tesz javaslatot. A javaslatok elkészítésénél minden esetben prioritást élvez a „gyermek mindenek felett álló érdeke”.

Emellett azonban figyelembe kell vennünk a realitásokat, az ellátórendszer lehetőségeit, határait is. Ez utóbbi a nagyobb kihívás. Tapasztalataink és a visszajelzések alapján azt látjuk, hogy a megyei szinten egyre inkább behatároltak a lehetőségek, megoldatlanok az ellátás egyes – különösen fontos – szegmensei. Leginkább azon gyermekek esetében, akik a speciális szükségletük mellett különleges szükséglettel is rendelkeznek, vagy a gyermekpszichiátriai ellátás területén. Szakember- és forráshiány korlátozza több gondozási hely lehetőségeit, így az ellátási hiátusok is egyre inkább befolyásolják a gyermekek elhelyezését. Fontos, egyes esetekben a megyei ellátás számára különlegesen nehéz kérdés a gyermekek oktatásának megoldása is.

Az OGYSZB javaslatot tesz, a területileg illetékes gyámhivatal pedig határozatot hoz. Ha tud. Egyre több esetben nem tud megfelelő módon, nagyrészt az előbbieken említett problémák miatt. Megoldást, adott esetben módosított elhelyezést vár az OGYSZB-től, a lehetőségek figyelembevétele mellett. A lehetőségek viszont többször nem esnek egybe a gyermek érdekeivel. Páthelyzet, ami – jó esetben – a megyei bizottságokkal, a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatokkal, a gondozási helyekkel folytatott párbeszéd útján, közös megoldások, javaslatok kidolgozásával oldható fel, ha erre megvan a kellő szándék és egyik szereplő sem hajthatatlan.

Az OGYSZB ilyen esetekben partner a párbeszédre, még akkor is, ha ez túlmutat a lehetőségein, hiszen ha elzárkóznánk, azzal azt kockáztatjuk, hogy a gyermek „lógna a levegőben”, a szükségleteinek megfelelő vagy ahhoz közeli ellátás hiányában. Szélmalomharc, amit sok esetben – a gyermek érdekében – mégis meg kell vívni.

Szintén égető kérdés, hogy van-e visszaút a gyermek számára. Ha az elhelyezés az OGYSZB javaslata alapján megtörténik a minisztérium egyik intézményébe, úgy kérdés, hogy a kétéves terápiás időszak után a gyermek vissza tud-e térni az előző gondozási helyére, családjába. Van-e esélye arra, hogy nagykorúságához közeledve, a helyi erőforrások – a megyei szakellátás és az alapellátás segítségével – a társadalom hasznos tagjává váljon. Képes-e a rendszer – alap- és szakellátás, oktatás és egészségügy (főleg a krónikus szakemberhiánnyal küzdő gyermekpszichiátriai ellátás) – olyan helyzetbe hozni egy – tegyük

fel – motivált, speciális szükségletű, nagykorúvá váló fiatalt, hogy a rendszerből kikerülve megfelelő támogatást kapjon a beilleszkedéshez, a visszailleszkedéshez.

Nyitottak vagyunk a szakmai párbeszédre

Az OGYSZB szakmai munkájának eredményessége – a gyermekek érdekében – szükségessé, sőt, elengedhetetlenné teszi a rendszeres párbeszédet, az együttgondolkodást és a konkrét együttműködést az ellátórendszer szinte valamennyi szereplőjével. A szakmai kapcsolatok

rendszeres ápolása, az erre irányuló törekvés prioritást élvez az OGYSZB működésében, hiszen ezáltal rövidtávon a gyermekek érdekének érvényesítése érhető el.

Végző soron a cél a szakmai munka fejlődése, fejlesztése az egységes vizsgálati rendszerek kidolgozásával és alkalmazásával (megyei és országos szinten egyaránt), és ennek alapján olyan helytálló javaslatok készítése, amelyek nyomon követhető, hosszmetzeti kép alkotását teszik lehetővé a gyermekekről, így a szükségleteikhez leginkább igazodó ellátás alakítható ki a számukra.

Begge Nóra